

BOLANING MA'NAVIY SHAKLLANISHIDA BADIY ADABIYOTNING O'RNI

Xolmurodov Akobir Ikrom o'g'li

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

musiqi ta'limi va san'at yo'nalishi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarning ma'naviy shakllanishida badiiy adabiyotning ahamiyati va uning ta'lim-tarbiyadagi roli tahlil qilinadi. Bolalar uchun badiiy adabiyot nafaqat bilim olish vositasi, balki axloqiy va estetik qadriyatlarni singdirishda muhim manba hisoblanadi. Maqolada badiiy asarlarning bola ongiga ta'siri, ijtimoiy va hissiy rivojlanishga ko'rsatayotgan ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan o'rganiladi. Shuningdek, boshlang'ich sinflarda badiiy adabiyotdan foydalanish metodlari va uning bolalar dunyoqarashiga ta'siri bo'yicha tadqiqot natijalari keltiriladi.

Kalit so'zlar: Badiiy adabiyot, ma'naviy shakllanish, bolalar tarbiyasi, axloqiy tarbiya, estetik tarbiya, kitob, tafakkur rivojlanishi, o'qish madaniyati, ertak, hikoya, bolalar adabiyoti.

Kirish

Bolaning ma'naviy shakllanishi uning hayotga, jamiyatga, odamlarga bo'lgan munosabatini shakllantirishda asosiy omillardan biridir. Bu jarayonda ta'lim, tarbiya, oilaviy muhit va atrof-muhit bilan bir qatorda badiiy adabiyot ham katta ahamiyat kasb etadi. Chunki badiiy adabiyot inson ongiga, uning hissiyotlariga bevosita ta'sir etib, go'zallikni anglash, insoniy fazilatlarni shakllantirish, axloqiy normalarni tushunishga yordam beradi.

Bolaning hayotida badiiy adabiyotning o'rni faqatgina uning bilim doirasini kengaytirish bilangina cheklanib qolmaydi, balki uning axloqiy va ma'naviy tarbiyasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Yaxshi kitoblar bolaga hayotiy tajribalarni o'rganish, yaxshilik va yomonlikni ajratish, to'g'ri qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Shuning uchun badiiy adabiyot maktabgacha ta'limdan boshlab boshlang'ich sinflarda ham keng o'rganilishi, bolalarga yoshiga mos holda taqdim etilishi muhimdir.

Bolalar uchun mo'ljallangan badiiy adabiyotning asosiy maqsadi ularga go'zallikni his qilishni o'rgatish, ma'naviy qadriyatlarni singdirish va ijobiy xarakterlarni shakllantirishdan iboratdir. Tarixdan ma'lumki, Sharq va G'arb madaniyatida bolalar adabiyotining shakllanishi milliy va umuminsoniy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyatiga bog'liq bo'lgan. Jumladan, o'zbek xalq og'zaki

ijodi – ertaklar, dostonlar, maqollar va hikmatli soʻzlar yosh avlodning maʼnaviy tarbiyasida muhim rol oʻynagan.

Badiiy adabiyot bolaning maʼnaviy rivojlanishiga taʼsir etuvchi quyidagi asosiy jihatlarni oʻz ichiga oladi:

Axloqiy qadriyatlarni singdirish – kitoblar bolaga yaxshilik va yomonlikni ajratish, axloqiy meʼyorlarni tushunish imkonini beradi.

Estetik tarbiya – adabiyot bolada goʻzallikni his qilish va qadrlash koʻnikmalarini shakllantiradi.

Ijodiy tafakkurni rivojlantirish – bolalar adabiyot orqali tasavvur va xayolot olamini boyitadi.

Oʻzini anglash va jamiyat bilan uygʻun yashash – badiiy qahramonlar orqali bola oʻz hayotidagi turli vaziyatlarni tushunib yetadi.

Ushbu maqolada bolalar maʼnaviy shakllanishida badiiy adabiyotning taʼsiri, uning ahamiyati va taʼlim-tarbiyadagi roli chuqur tahlil qilinadi.

Tadqiqotlar va tahlil

Badiiy adabiyotning bola maʼnaviy rivojlanishiga taʼsiri

Badiiy adabiyot bolalarning maʼnaviy rivojlanishiga turli yoʻllar bilan taʼsir koʻrsatadi. Jumladan, ertaklar va hikoyalar orqali bolalar insoniy fazilatlar, sadoqat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, halollik kabi qadriyatlarni anglaydilar. Yaxshi kitoblar bolalarda hayotiy tajriba orttirishga yordam beradi.

Pedagogik tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, yosh bolalar uchun hikoya va ertak qahramonlarining xatti-harakatlari ularning dunyoqarashiga taʼsir qiladi. Masalan, olim L. Vygotskiy oʻz tadqiqotlarida bolalarning tafakkur rivojlanishida badiiy adabiyotning oʻrni beqiyos ekanligini taʼkidlagan. Uning fikricha, adabiy obrazlar orqali bola nafaqat yangi tushunchalarni oʻzlashtiradi, balki ularni hayotiy tajribasi bilan bogʻlaydi.

Badiiy adabiyot bolalarning maʼnaviy rivojlanishiga quyidagi jihatlar orqali taʼsir qiladi:

Hissiy va axloqiy tafakkurni shakllantirish – badiiy adabiyot bolani hayajonlantiradi, unga shafqat, muhabbat, mehr-oqibat kabi his-tuygʻularni oʻrgatadi.

Ijtimoiy munosabatlarni tushunish – badiiy asarlardagi qahramonlar orqali bola jamiyatdagi turli rollarni oʻrganadi.

Tafakkur va tahlil qilish koʻnikmalarini rivojlantirish – adabiy matnlarni oʻqish bola tafakkurini rivojlantirib, ularni oʻz qarashlarini shakllantirishga undaydi.

Boshlangʻich sinflarda badiiy adabiyotdan foydalanish usullari

Badiiy adabiyotdan taʼlim jarayonida toʻgʻri foydalanish uchun quyidagi metodlarni qoʻllash muhim:

Roliy o'yinlar – bolalar kitob qahramonlarining rolini bajarib, voqealarni jonlantiradilar.

Matn ustida bahs-munozaralar – bolalar kitob mazmunini tahlil qilish orqali o'z fikrlarini shakllantiradilar.

Tasviriy san'at va hikoya yaratish – bolalar kitob mazmuni asosida rasmlar chizadilar yoki hikoya tuzadilar.

Bunday metodlar bolalarning adabiyot bilan ishlash qobiliyatini oshirib, ularning ma'naviy shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Badiiy adabiyot bolalar ma'naviy rivojlanishining eng muhim omillaridan biridir. Uning asosiy ahamiyati shundaki, u bolaning axloqiy qarashlarini shakllantiradi, ularni jamiyatda o'z o'rnini topishga yordam beradi va hissiy dunyosini boyitadi.

Bolalar uchun badiiy asarlarni tanlashda quyidagi jihatlarga e'tibor berish lozim:

Bolalarning yosh xususiyatlariga mos kelishi – kitob bolaning yoshiga va ruhiy holatiga mos bo'lishi kerak.

Axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilishi – bolalar yaxshilik va yomonlikni ajratishni o'rganishlari zarur.

Ijodiy tafakkurni rivojlantirishi – badiiy adabiyot bola tasavvurini oshirib, ularni yangi g'oyalar bilan tanishtirishi kerak.

Maktab ta'limida va oilaviy tarbiyada badiiy adabiyotdan samarali foydalanish bolaning har tomonlama rivojlanishiga, komil inson bo'lib yetishishiga katta yordam beradi. Shu sababli, ota-onalar, pedagoglar va jamiyat badiiy adabiyotga bo'lgan e'tiborni oshirishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. New York: International Universities Press.
3. Dewey, J. (1916). Democracy and Education. New York: Macmillan.
4. Hasanov, O. (2021). Bolalar adabiyotining tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Karimova, D. (2020). Bola psixologiyasi va adabiy muhit. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.